

Beskrivning av forskningsämne för doktorsavhandling i nordiska språk på Fakulteten för språk, översättning och litteratur vid Tammerfors universitet

Fil.mag. Mikko Heikkilä

Abstrakt

Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum – den relativa och absoluta kronologin i urgermanskans, urnordiskans, urfinskans och ursamiskans ljudövergångar i ljuset av lån- och ortnamnsforskning samt urspråkens inre rekonstruktion

---

1. Bakgrund

De flesta språkförändringar sker inte samtidigt utan successivt. Angående urgermanskans och urnordiskans ljudhistoria är den relativa kronologin, dvs. den ordning enligt vilken ljudförändringarna har skett, dels känd, dels omstridd. Den åstadkomna relativa kronologin är en slutledning med hjälp av bevarade språkminnesmärken, språkets inre rekonstruktion, jämförelse med släktspråk, lånordsforskning osv. Den absoluta kronologin, som innebär att ljudövergångarna kan dateras med hjälp av historieforskning och arkeologi, är till stor del omstridd eller okänd och därför är dessa ljudövergångars kronologi ett relevant forskningsämne.

[T]he birth of Germanic is a prehistoric event with only a vague terminus ante quem, the earliest Latin loan-words, all of which postdate the First Consonant Shift, and an even vaguer terminus post quem, the borrowing of the hemp word from an unknown source language. (Theo Vennemann 2003)

[W]e do not know exactly when Nordic became a separate branch of Germanic. (The Nordic Languages 2002)

Ännu mindre vet vi om hur de germanska ljudövergångarnas kronologi förhåller sig till dateringen av de urfinska och ursamiska språkförändringarna. En bättre kunskap om ljudhistoriens kronologi skulle kasta nytt ljus över det numera livligt diskuterade (t.ex. Jorma

Koivulehto, Petri Kallio, Ante Aikio, Janne Saarikivi och Jaakko Häkkinen) samspelet mellan dessa språk i forna tider.

Många språkhistoriker har inte yttrat sig i dateringsfrågan. Så är fallet t.ex. med germanisten Winfred P. Lehmann (2007) som inte nämnvärt tar ställning till kronologin. Dessutom brukar arkeologernas dateringar skilja sig avsevärt från lingvisternas åsikter. Arkeologerna brukar vara böjda att datera forna språkskeden till en avlägsnare forntid än språkhistorikerna. Så förhåller det sig t.ex. med arkeologerna Christian Carpelan (1999, 2002 m.m.), Unto Salo (2008 m.m.) och Stig Welinder (2009). Germanisterna Elmer Antonsen (1965), Jorma Koivulehto (1999, 2002 m.m.), Don Ringe (2006) och Theo Vennemann (2003, 2004) har försökt urskilja stadier i urgermanskan och nordisterna Elmer Antonsen (1994, 2002), Einar Haugen (1976), Ann-Marie Ivars (2002) samt Elias Wessén (1966, 1968 m.m.) har skrivit om utvecklingsstadier i urnordiskan. Urfinskans och ursamiskans ljudhistoria har behandlats av Ante Aikio (2006, 2009), Jaakko Häkkinen (2010), Petri Kallio (1998, 2006, 2007, 2009, 2012), Jorma Koivulehto (1976, 1999 m.m.), Pekka Sammallahti (1988, 1998 m.m.) och Mikko Heikkilä (2011).

2. Mål

Min doktorsavhandling kommer att behandla ljudhistoria som är den historiska språkvetenskapens kärna. Den relativa kronologin i ett språks ljudhistoria är ett kärnområde inom kärnområdet.

Kielen rekonstruoitujen tasojen perinnäinen koetinkivi on äänneoppi (Terho Itkonen 1983). ("Ljudläran är den yttersta prövostenen för språkets rekonstruerade stadier.")

Syftet med min avhandling är att framlägga en relativ och absolut kronologi för urgermanskans, urnordiskans, urfinskans och ursamiskans ljudhistoria samt datera de försiggångna ljudövergångarna. Forskningsobjektet är dessa urspråks historiska fonologi. Avhandlingen berör flera vetenskapsgrenar, vilka är nordistik, germanistik, fennistik, lappologi, arkeologi och historia.

Dateringen av ljudövergångarna är rätt föga behandlad i disciplinernas vetenskapliga studier och läroböcker eftersom ämnet är mycket utmanande. Som exempel kan tas germanisten Don Ringes omfattande verk *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic* (2006) där

fornspråkets absoluta kronologi behandlas endast på en sida! Jag hävdar dock att det går att åldersbestämma de flesta ljudövergångar även om de har skett i förhistorisk tid. Min forskningsfråga är: Vad var den relativa och absoluta kronologin i de urgermanska, urnordiska, urfinska och ursamiska ljudövergångarna? Undersökningstiden räcker från ca 800 f.Kr. till 1200 e.Kr. Avhandlingsämnet handlar om följande språk, varav de flesta är hävdvunna operativa rekonstruktionsstadier: urgermanska, nordvästgermanska, urnordiska, runsvenska, urfinska och ursamiska.

3. Material och metod

Följande slags material kommer att användas: Som primärmaterial använder jag etymologiska ordböcker (de inblandade språkens lexikon) och etymologiska undersökningar. Som sekundärmaterial använder jag hand- och läroböcker samt avhandlingar i ljudhistoria i nordistik (inklusive ortnamnsforskning), germanistik, fennistik och lappologi. Undersökningen är empirisk till sin natur. Följande (discipliners) metoder ska tillämpas i behandlingen av materialet: historisk-komparativ språkvetenskap (inre rekonstruktion), lånordsforskning (yttre rekonstruktion), arkeologi, runologi och lingvistisk paleontologi. Terminus post quem och terminus ante quem är två viktiga operativa begrepp i undersökningen. Min doktorsavhandling kommer att vara en monografi skriven på svenska. Därtill kommer jag att skriva artiklar varav den första publicerades i tidskriften *Virittjä* 1/2011 och ett smärre bidrag om namnet *Tammerfors* ursprung ingick i *Virittjä* 1/2012.

Lånords- och ortnamnsforskning har mycket att erbjuda historisk språkvetenskap. Arkeologen Stig Welinder (2009) hävdar att "[l]ånord är viktiga för att datera språk i förhållande till andra". Med hjälp av lånordsforskning kan man komplettera de luckor som förblir i språkets ljudhistoria efter en språk(grups)intern diakronisk analys. Lånorden bildar en kronologisk bro språken emellan. Lånordsforskningen är den viktigaste enskilda deldisciplin varigenom jag ska åstadkomma nya vetenskapliga rön. Beviskraftiga ord utgör en nät- och kedjelinande struktur som påvisar hur de ljudövergångar som avspeglas i dessa ord förhåller sig till varandra. Så gott som alla av de talrika ljudövergångarna verkar kunna ordnas i följd och dateras tillförlitligt!

Min avhandling är grundforskning. Den skall fylla en lucka i kännedomen av de (nord)germanska och finsk-ugriska språkens historia. Jag använder de germanska lånorden i östersjöfinskan och samiskan för att åstadkomma en kronologi för de germanska, urfinska och ursamiska ljudövergångarna. Jag anser att bättre resultat gällande urspråkens

utvecklingshistoria kan uppnås om evidens från flera inom- och utomspråkliga håll kombineras. Beträktningsättet är innovativt och samiskan har aldrig tidigare använts i detta syfte. Forskningsresultaten kommer antagligen att ha samhälleliga anknytningar.

Jag hävdar att evidensen från östersjöfinskan och samiskan kombinerad med urgermanskans och urnordiskans inre rekonstruktion samt arkeologi och skrivna källor möjliggör en mera exakt och tillförlitlig datering av de germanska, urfinska och ursamiska ljudövergångarna än enbart språkintern forskning. Därutöver får man på köpet en bild av språkförändringarnas kronologi språken emellan, vilket också är nytt. Det är fråga om tvärvetenskaplighet inom lingvistikens deldiscipliner. Undersökningen kommer förhoppningsvis att gagna alla inblandade vetenskapsgrenar. Tvärvetenskaplighet är på modet i våra dagar och datering av äldre språkskeden är högaktuell i fennistik och lappologi tack vare i synnerhet Petri Kallios och Ante Aikios digra forskningsinsatser på 2000-talet. Mitt forskningsämne erbjuder goda fortsättningsmöjligheter för postdoktoral forskning i flera discipliner.

4. Referenser

För referenslista, se Mikko Heikkiläs artikel i denna volym.

Yhteystiedot:

Mikko Heikkilä, E-mail: mikko.k.heikkila@uta.fi